

ПЕДАГОГІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ РІЗНОГО ВІКУ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ КОМПЛЕКСІ „ШКОЛА – ДОШКІЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД”

Творчий розвиток особистості відбувається, перш за все, в діяльності, і чим вона різноманітніша, тим більш гармонійна особистість. Саме всебічно гармонійно розвинена особистість є уособленням споконвічних прагнень людства досягти вищих ступенів досконалості та краси.

З цієї точки зору театралізована діяльність розглядається як ефективний засіб, що дозволяє формувати особистість у художній, естетичній, інтелектуальній, духовній, фізичній сферах; реалізувати її творчий потенціал.

Особливо великого значення для реалізації завдань художньо-творчого розвитку особистості на сучасному етапі набувають навчально-виховні комплекси „Школа – дошкільний навчальний заклад”. Метою нашого дослідження є вивчення педагогічної ефективності організації театралізованої діяльності в умовах нового типу закладу освіти „Школа – дошкільний навчальний заклад”. Цей тип закладу є малокомплектним, у якому взаємодіють дошкільна і шкільна системи; дитячий колектив різновіковий, педагогічний колектив об’єднує вихователів дошкільного закладу і вчителів школи. Таке об’єднання в один колектив дошкільників і молодших школярів, педагогів, батьків, громадськості значно посилює виховний потенціал освітнього закладу, сприяє розкриттю художньо-творчих здібностей кожного вихованця [4, 127].

Величезного значення у своїй роботі різновіковим об’єднанням надавав А.С.Макаренко. За його методикою первинні колективи було організовано за принципом об’єднання дітей різного віку. На думку педагога, така організація дає більший виховний ефект – вона створює тіснішу вікову взаємодію і є природною умовою постійного нагромадження досвіду і його передачі від старших поколінь до молодших: молодші дістають різноманітні відомості, засвоюють навички поведінки, робочу спритність, привчаються поважати старших та їхній авторитет [5, 11].

На значення різновікового спілкування вказував і В.О.Сухомлинський. Досвід роботи видатного педагога засвідчує, що виховна сила колективу великою мірою залежить від багатства, різноманітності стосунків між особистостями, які перебувають на різних ступенях розвитку, тобто між вихованцями різного віку: „Це стосунки ідейно-виховні, інтелектуальні, навчально-трудова, самодіяльно-творчі, ігрові” [6, 165]

На сучасному етапі проблеми оптимізації діяльності НВК досліджують учені В.Кремень, В.Кузь, В.Савка, Н.Манжелій, В.Ферштей, І.Печенко та ін.

Так, у науковому дослідженні В.Г.Кузя комплекс представлений як заклад національно-культурного відродження малих населених пунктів. За дослідженням Н.М.Манжелій саме в школі-комплексі існує прагнення

цілісного розкриття потенційних можливостей особистості кожної дитини. Дослідник В.Ферштей представляє навчально-виховний комплекс як заклад навчально-виховного спрямування, який об'єднує в умовах села різні соціальні інституції – родину, церкву, заклади культури і спорту, що підпорядковуються меті освіти. Проблеми соціалізації вихованців сільських навчально-виховних комплексів дослідила І.Печенко, яка використала цілу низку засобів театралізованої діяльності, що активізувало творчість вихованців.

Отже, враховуючи думку вчених про ефективність створення театрального колективу за принципом різновіковості, ми можемо констатувати, що саме різновікове об'єднання старших дошкільників та молодших школярів у навчально-виховному комплексі є важливим чинником для художньо-творчого розвитку своїх вихованців, що дає можливість кожній дитині проявити свою активність, самобутність, творчість, талант.

Залучення вихованців до історії, звичаїв, культури та мистецтва свого народу – одне з основних завдань педагога комплексу.

Для дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку основним видом діяльності є гра, яку справедливо вважають супутником дитинства. Зв'язок театралізованої і дитячої гри простежується в багатьох наукових дослідженнях, де гра дитини розглядається як „мімічне мистецтво актора”, „драматичний чи театральний інстинкт”, „мистецтво дитини”, „форма примітивного драматичного мистецтва” (Л.Бочкарьова, Л.Виготський).

Однак, більшість дослідників вважають, що театралізовані ігри найбільш близькі до мистецтва і називають їх „творчими” (М.Васильєва, С.Козлова, Д.Ельконін та ін.).

Сам термін „театралізована гра” вказує на спорідненість театралізованих ігор з театром. Але, враховуючи схожість театралізованої гри із сценічним мистецтвом, слід зазначити, що її відмінність полягає в тому, що вона не потребує обов'язкової присутності глядача, участі професійних акторів, костюмів. У цій грі достатньо використати певні атрибути, які допоможуть дитині увійти в образ. Творчі прояви дітей в таких іграх різноманітні: від придумування сюжету і змісту гри, пошуку шляхів реалізації задуму до перевтілення в ролях, заданими літературним твором.

У дітей 5-7 років ігри-драматизації часто стають виставою, яку показують для глядачів – дітей інших груп. У таких іграх можна побачити, як зазначав П.М. Теплов, перехід гри в драматичне мистецтво, зрозуміло, ще в початковій формі. Театрально-ігрове дійство в навчально-виховному комплексі може об'єднати значну кількість дітей різного віку. Всі вони – активні учасники (режисери, актори, костюмери, гримери, а також усі вони і глядачі).

Магічна дія театру на глядачів формується за рахунок емоційного захоплення виставою. Театральне мистецтво, на відміну від інших видів мистецтва, основане на емоційному, духовному контакті сцени і залу глядачів, де глядач є активним учасником творчого процесу. Таким чином,

можна зазначити, що специфіка театральної діяльності полягає в одночасному співпереживанні, активному пізнанні, емоційності, комунікативності художнього впливу театального образу на особистість.

Спільна творча діяльність дітей та дорослих в навчально-виховному комплексі під час театралізованої діяльності дозволяє подолати традиційний підхід, в якому присутня ізоляція дітей різного віку, обмежений спектр спілкування один з одним (діти спілкуються лише в своїй віковій групі та лише з двома-трьома дорослими). Як показало дослідження, розширення кола (спектра) спілкування під час гри сприяє самореалізації кожного вихованця і взаємозбагаченню всього колективу комплексу, де дорослі і вихованці виступають рівноправними партнерами взаємодії. Лише в спільній театралізованій діяльності (вистава, концерт) дитина природно і невимушено засвоює величезний досвід праці дорослих. Крім того, спільна творча діяльність дозволяє вихователю краще пізнати своїх вихованців, особливості їх характеру, темпераменту, їхні мрії та бажання. Театралізована діяльність у навчально-виховному комплексі сприяє доброзичливому мікроклімату серед дітей різного віку, в основі якого лежить повага та турбота про особистість кожного вихованця комплексу, складаються довірливі взаємини між дорослими та дітьми. У вихованців формуються моральні якості – відповідальність перед колективом, почуття дружби між дітьми різного віку, вміння вирішувати спірні питання. В процесі театралізованої гри відбувається збагачення та активізація словника дітей, формування вміння самостійно створювати власний сюжет.

Про творчий характер дитячої гри говорили багато діячів мистецтва. Зокрема, К.Станіславський радив акторам учитися у дітей, гру яких відрізняє „віра і правда”.

Мистецька творчість, на думку Григорія Ващенко, навіть за відсутності великих мистецьких здібностей, відіграє певну роль у діяльності людини і часто є джерелом моральної втіхи і чистих радостей [1, 187].

Таким чином, у дітей 5-7 років у театралізованих іграх творчість проявляється в здатності до задуму і його реалізації, в пошуках засобів для зображення гри, в умінні комбінувати свої знання і уявлення, в щирій передачі своїх думок, почуттів, переживань через художнє слово, красу жестів, міміку, музичну виразність тощо.

Слід зазначити, що театралізована діяльність є синкретичним видом діяльності, яка містить елементи різноманітних видів творчості: художньо-мовної, музичної, танцювальної, сценічної. Лише в поєднанні з музикою, літературою, образотворчим мистецтвом педагог може найбільш вдало вирішити завдання творчого розвитку особистості.

Театралізовані ігри є одним із шляхів входження дитини в соціальний світ, людське середовище.

Дослідження учених (Л.Виготського, А.Запорожця, Л.Славина та ін.) констатують, що дитині старшого дошкільного віку доступне співпереживання, здатність подумки діяти в уявних ситуаціях. Старші

дошкільники та молодші школярі володіють здатністю розуміти внутрішній світ персонажа та його протиріччя.

Театралізована діяльність виконує фізично-оздоровчу функцію вихованців комплексу, активізує всі життєдайні процеси, викликає позитивні емоції, створює жвавий, бадьорий настрій, без якого неможливий творчий розвиток особистості. Видатний невропатолог Бехтерев справедливо зазначає, що кожна позитивна радісна емоція викликає більш жвавий обмін у всіх функціях організму, а неприємні враження, негативні почуття ведуть до незадоволення, страху, сумніву. Відомий російський фізіолог І.Павлов зазначав, що негативні емоції впливають на роботу шлунка, а позитивні є бажаним фактором для нормального розвитку особистості.

В.О.Сухомлинський справедливо наголошував, що турбота про здоров'я – це найважливіша праця вихователя. Від життєдіяльності, бадьорості дітей залежить їхнє духовне життя, світогляд, розумовий розвиток, міцність знань, віра в свої сили [6, 103].

Використання театралізованої діяльності (арттерапія) є одним із методів боротьби з неврозом, невротичними формами поведінки (погані звички), емоційними проблемами у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. В іграх-драматизаціях діти засвоюють способи комунікації і емоційного реагування. Інценівки відповідатимуть темам дружби, захисту, взаємодопомоги, переборювання страху, злоби, образи, егоїзму еросів.

Театралізована діяльність є ефективним засобом формування кращих рис характеру особистості, утвердженням свого соціального статусу в різновіковому гурті дітей, у суспільстві; сприяє різновіковому сценічному та позасценічному спілкуванню, співтворчості дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. Спільна робота вихованців над створенням декорацій, костюмів, обговорення особливостей поведінки дійових осіб сприяє не лише розвитку творчого потенціалу, але й розширенню контактів, набуття досвіду співробітництва між дітьми різного віку в умовах комплексу.

Для організації творчих ігор величезне значення мають різноманітні театральні іграшки (персонажі тіньового, лялькового театрів, набори для ігор-драматизацій, іграшкові прикраси тощо), які забезпечують дитяче художнє сприймання, підводять дітей до власної театральної гри.

Слушною для нас є думка І.Беха про те, що дитина повинна гратися з функціональними предметами, пов'язаними з життям, працею, людиною. Іграшка має значення тією мірою, якщо вона є моделлю життя, якщо вона не є такою, то в ній немає сенсу. Іграшка, що переважає всі інші, – це лялька. Через неї дорослі прагнуть спроектувати образ „Я” дитини [2, 155].

Виготовлення іграшок, реквізиту, декорацій своїми руками розвиває мілку моторику рук, уяву, фантазію, творчість. Заучування ролі прекрасно тренує мимовільну пам'ять, увагу дітей. У процесі організації театралізованих ігор у дітей розвиваються організаційні вміння і навички.

Театралізовану діяльність з повним правом можна назвати продуктивним видом діяльності, оскільки шкільний театр є методом праці, в

якому різні його складники виступають інструментом, що допомагає розвитку дитини.

Використанню театралізованої діяльності останніми роками в Україні присвячено низку досліджень, проте ця проблема не стала предметом спеціального дослідження в умовах навчально-виховного комплексу „Школа – дошкільний навчальний заклад”; не виявлено впливу театралізованої діяльності на розвиток творчих здібностей вихованців комплексу.

Психолого-педагогічні дослідження, передова педагогічна практика звертають увагу на необхідність формування художньо-творчих здібностей дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, але, на жаль, серед засобів, що сприяють цьому, театралізована діяльність посідає незначне місце.

У межах дослідження ми вивчали досвід роботи навчально-виховних комплексів м. Умані (№№ 1, 5, 24) та Уманського району Черкаської області. Знайомство з досвідом роботи з театралізованої діяльності засвідчує інтерес практиків щодо цієї проблеми та значущість використання театралізованої діяльності для розвитку своїх вихованців.

Результати дослідницької роботи показали, що в організації навчання й виховання дітей 5-7 років в навчально-виховних комплексах лише чверть опитаних педагогів запроваджують елементи театрального мистецтва. Решта педагогів дотримуються звичайних орієнтацій у роботі з дітьми.

Аналіз планів роботи вихователів і вчителів засвідчує, що театралізована діяльність здебільшого використовується на святах та ранках – 68%, на заняттях і в повсякденному житті – 42%. При цьому педагоги віддають перевагу фланелеграфу, настільному, ляльковому театру, а у вечірні години – іграм-драматизаціям. Інші види театру педагоги не використовували в роботі з дітьми.

Після аналізу планів та обробки результатів анкетування ми дійшли висновку, що більшість педагогів планують невелику кількість театралізованих ігор, погано орієнтуються в їх різновидах. Більшість вихователів і вчителів (51,2%) формують у вихованців загальні поняття про театралізовані ігри, не знайомлячи з історією виникнення театру, його призначенням. Тому в процесі дослідження були виявлені і труднощі щодо творчих можливостей дітей. Це заключається в невмінні передати зміст твору засобами у вигляді діалогів і монологів, у вигляді мови героїв, у відсутності рухових умінь при передачі образу. Зазначимо, що не всі діти мають уявлення про театр і змогу його відвідати (особливо у сільській місцевості).

У комплексах „Школа – дошкільний навчальний заклад” часто театралізована діяльність характеризується залученням обмеженої кількості дітей (насамперед, обдарованих). Велика увага звертається на розвиток виконавчих здібностей, при цьому недостатня увага приділяється розвитку творчого процесу, формуванню творчого ставлення до подій та персонажів п'єси.

Проблемою для існування дитячого театального колективу є незначна кількість сучасних драматичних творів для дітей. Діти рідко беруть участь у

підготовці атрибутів, декорацій для театралізованого дійства. Частіше їм пропонують готові костюми, що сковує їхню самостійність і творчість.

Також наше дослідження виявило, що робота з батьками не зайняла чільного місця під час проведення театралізованої діяльності. Найчастіше батьків запрошують на святкові ранки, свята, залучають до виготовлення костюмів. Натомість вони рідко є активними учасниками спільних театралізованих дійств разом зі своїми дітьми та педагогами, недостатньо обізнані з проблемами театралізованої діяльності, мають незначні знання про театр, його традиції та історію. Тому театралізована діяльність, на нашу думку, в сімейному вихованні використовується недостатньо.

Отже, слід зауважити, що вивчення досвіду роботи навчально-виховних комплексів „Школа – дошкільний навчальний заклад” з даної проблеми свідчить про певну долю стихійності, епізодичності цього виду діяльності. Тому для успішної та результативної театралізованої діяльності необхідно визначити та реалізувати організаційно-педагогічні умови для художньо-творчого розвитку вихованців комплексу, що і є подальшим завданням нашої роботи.

Проведене дослідження дозволяє дійти наступних висновків:

- національне відродження України гостро ставить проблему розвитку художньо-творчих здібностей кожної особистості;
- у вирішенні проблеми прислужиться театралізована діяльність як засіб, що дозволяє формувати особистість у художній, естетичній, інтелектуальній, духовній, фізичній сферах, реалізує її творчий потенціал;
- навчально-виховний комплекс „Школа – дошкільний навчальний заклад” – освітній заклад, де можна створити найоптимальніші умови для ампліфікації театралізованої діяльності дітей, що забезпечить розвиток художньо-творчих здібностей кожного вихованця.

Список використаних джерел

1. Ващенко Г. Виховний ідеал. – Полтава, 1994. – С.183-187.
2. Бех І.Д. Виховання особистості. – Кн. 1. – К.: Либідь, 2003. – 277с.
3. Кремень В.Г. Сучасна освіта в контексті реформування // Учитель. – 1998. – №2. – С.18-21.
4. Кузь В.Г. Школа – центр виховання. – М.: Педагогіка, 1991. – 155с.
5. Макаренко А.С. Методика організації виховного процесу: організаційна будова колективу. – В 7-ми т. – К., 1954. – Т.5. – 483с.
6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5-ти т. – Т. 2. – К.: Рад. школа. – 654с.
7. Манжелій І.П. Педагогічні умови функціонування сільських навчально-виховних комплексів „Школа – дитячий садок”: Дис. ... канд. пед. наук. – Полтава, 1995. – 188с.
8. Печенко І.П. Деякі аспекти соціалізації дітей засобами гри в комплексі „Школа – дошкільний заклад” // Навчально-виховний процес у вузі

і школі та шляхи його розвитку і удосконалення: Зб. праць Міжнар. науково-практичної конференції. Ч II. – Рівне, 1999. – С.230-233.

9. Ферштей В.В. Виховання гармонійної особи і умовах сільського навчально-виховного комплексу: Дис. ... канд. пед. наук. 13.00.01 – Л., 1997. – 291с.